

DEN KRISTNE KIRKE SOM FORTOLKNINGSTRADITION I ET PLURALISTISK SAMFUND

Lektor og professor II, ph.d. cand.theol. Jeppe Bach Nikolajsen

Resumé: Artiklen tager udgangspunkt i det udbredte synspunkt, at der er sket en disintegration af den kristne kirke og de bibelske skrifter i nyere tid. Det kan derfor anføres, at de bibelske skrifter er blevet underlagt et babylonsk fangenskab, at de bibelske skrifter befinder sig i eksil. Denne artikel bidrager til en reintegration af den kristne tradition og den kristne kirke på den ene side og de bibelske skrifter på den anden side, til en hjembringelse de bibelske skrifter til deres primære sammenhæng. Det gør artiklen ved at bidrage til en overvindelse af en central udfordring inden for den protestantiske tradition, som hæmmer en sådan reintegration. I forlængelse af den position, som antydes i artiklen, påvises afslutningsvist nogle konstruktive perspektiver på forholdet mellem de bibelske skrifter, den kristne kirke og det pluralistiske samfund.

Introduktion

De seneste år er der blevet udgivet adskillige artikler, monografier og lærebøger inden for det teologisk-hermeneutiske fagområde.¹ Fortolkningen af de bibelske skrifter er selvsagt en central sag i disse faglige bidrag. En fælles forudsætning for mange af disse bidrag er, at den treenige Gud har åbenbaret sig selv og på særlig vis har gjort dette gennem Kristus og de bibelske skrifter. Til tider opsættes der en modsætning mellem disse forhold, når det for eksempel pointeres, at kristne tror på Kristus og ikke på Bibelen. Den engelske teolog Alister E. McGrath udviser en vis forståelse for et sådant synspunkt, men han argumenterer dog også for, at det bygger på en falsk dikotomi. Ifølge McGrath må der nemlig ikke opstilles et modsætningsforhold mellem Jesus Kristus og de bibelske skrifter, da

Kristus må betragtes som centrum i de bibelske skrifter (McGrath 1995, 65-66). Han skriver således følgende:

The New Testament is the only document we possess that the Christian church has recognized as authentically embodying and recollecting its understanding of Jesus, and the impact that he had upon people's lives and thoughts. The reports we have concerning Jesus from extracanonical sources are of questionable reliability and of strictly limited value. The same God who gave Jesus Christ also gave Scripture both as a living body that hands down and hands over this knowledge [...]. It is through Scripture, passed down in and through the witnesses and worship of the living community of faith, that we, who live after Christ, have access to the living Word of God, given in history (McGrath 1995, 66).

Det betyder, at den teologiske hermeneutik, som man må tilgå de bibelske skrifter med inden for den kristne tradition, må karakteriseres ved at have et åbenbaringsteologisk udgangspunkt, hvilket dog ofte forstås ganske forskelligt. Dette åbenbaringsmæssige udgangspunkt er knyttet til en kirkelig kontekst. Derfor må den teologiske hermeneutik, som man må tilgå de bibelske skrifter med, endvidere karakteriseres ved at være ekklesiologisk af natur. Det skyldes slet og ret, at de bibelske skrifter er samlet af kristne og tiltænkt oplæsning i den kristne kirke; derfor er det da også de bibelske skrifter, der igen og igen læses op og prædikes over i den kristne gudstjeneste, mens andre tekster ikke nyder samme status (jf. Nikolajsen 2015, 11).² Det er særligt dette andet og sidste aspekt af den teologiske hermeneutik, som man må tilgå de bibelske skrifter med inden for den kristne tradition, som denne artikel vil beskæftige sig med.

De seneste år har en lang række teologer imidlertid beklaget sig over, at megen moderne teologi afspejler en disintegration af den kristne tradition og den kristne kirke på den ene side og de bibelske skrifter på den anden side.³ Som Luther mente, at kirken i sin samtid var underlagt et babylonisk fangenskab, hævder disse teologer, at de bibelske skrifter er blevet underlagt et babylonsk fangenskab, at de befinder sig i et eksil, i en fremmed situation. Som Israel oplevede at blive ført væk fra sit hjemland, er de bibelske skrifter blevet forvist fra deres rette sammenhæng (jf. McGrath 1995, 69, 87). Eksempelvis skriver den amerikanske teolog Richard Baepler: »[W]e are witnessing a breakdown of the natural unity between Bible and church that had for long characterized Western church life« (Baepler 1960, 342). I en kritik af ovenfor nævnte disintegration anfører de to amerikanske teologer Carl E. Braaten og Robert W. Jenson: »Authoritative Scripture functions not as an isolated text in separation from the church, but only in conjunction with the gifts of the Spirit in the life of the church, its apostolic confession of faith and its life-giving sacraments of baptism, absolution, and the Lord's Supper« (Braaten og Jenson 1995, xi). Når den kristne kirke og de bibelske skrifter disintegreres, sker der intet mindre end dét, at en fremmed hermeneutik tager over; en hermeneutik

som uvilkaarligt vil lede kirken ind i heterodoksi, hævder de (Braaten og Jenson 1995, xi). Den amerikanske teolog Stanley Hauerwas anfører noget lignende, når han skriver: »North American Christians are trained to believe that they are capable of reading the bible without spiritual and moral transformation. They read the Bible not as Christians, not as a people set apart, but as democratic citizens who think their 'common sense' is sufficient for 'understanding' Scripture« (Hauerwas 1993, 15). For Hauerwas er det afgørende at pointere, at de bibelske skrifter først og fremmest bør læses i og som en del af den kristne fortolkningstradition. Ovenstående er blot enkelte eksempler på en lang række faglige bidrag inden for fagområdet *teologisk hermeneutik*, som anfører et efterhånden udbredt synspunkt, at megen nyere særlig protestantisk teologi afspejler en disintegration af den kristne tradition og den kristne kirke på den ene side og de bibelske skrifter på den anden side.⁴

Ambitionen med denne artikel er at bidrage til en proces, som allerede synes at pågå, nemlig en hjembringelse de bibelske skrifter til deres primære sammenhæng, det vil sige den kristne tradition og den kristne kirke. Her er det afgørende at pointere, at de bibelske skrifers egentlige natur er at være normative skrifter inden for denne kristne tradition, og at den kristne kirke således fungerer som et hermeneutisk fællesskab, som lever med og fortolker disse skrifter (jf. Adam, Fowl, Vanhoozer og Watson 2006; Billings 2010; Hauerwas 1993; Paddison 2009). Det viser sig imidlertid, at der eksisterer en central problemstilling inden for den protestantiske tradition, dersom en sådan reintegration skal lykkes, og som i øvrigt ikke er blevet forundt megen opmærksomhed. Undertiden er der nemlig opstået en problematisk antitese mellem den kristne tradition og den kristne kirke på den ene side og de bibelske skrifter på den anden side. Denne artikel vil præsentere en position, som fastholder protestantismens forståelse af de bibelske skrifers absolutte autoritet og som samtidig ivaretager en positiv forståelse af den kristne tradition og den kristne kirke som de bibelske skrifers primære fortolkningshorisont.⁵

Den kristne tradition, den kristne kirke og de bibelske skrifter

Reformationens opgør med den romersk-katolske kirke handlede blandt andet om, hvordan forholdet mellem den kristne tradition, den kristne kirke og de bibelske skrifter skulle forstås. Den katolske forståelse var den, at den kristne kirke eksisterede, før de bibelske skrifter blev samlet og anerkendt som en kanon. Kristus skrev intet ned selv, men videregav en mundtlig tradition til apostlene, som videreførte denne tradition, der så blev nedfældet i skrifter, og som med tiden blev samlet og anerkendt som en kanon. Så selvom man anså den kristne kanon som værende autoritativ, skulle dette forstås på baggrund af det faktum, at det var den kristne kirke, som kanoniserede de bibelske skrifter i overensstemmelse med den tidlige kristne tradition (jf. Algermissen 1939, 52).⁶ Den romersk-katolske kirke mente således, at det var vigtigt at anse de bibelske skrifter som en del af den kristne kirke som en fortolkningstradition. Man mente nemlig, at de bi-

belske skrifter ikke altid var forståelige og klare, og at en autoritativ fortolkningsinstans derfor var nødvendig. Anerkendte man ikke dette, ville de bibelske skrifter gøres åben for de mest mærkværdige fortolkninger.⁷ Anerkendte man til gengæld dette, ville der være grænser for fortolkningerne af de bibelske skrifter. I det sjette århundrede udviklede den romersk-katolske kirke følgende metafor til at anskueliggøre dette: De bibelske skrifter var *faderens brev* givet til *moderens hånd*, og som sådan var *faderens brev* adresseret til *moderen*, hvis opgave det var, at forklare indholdet til sine *børn* (Pedersen 1959, 23).⁸ Det var derfor kirkens opgave at besidde (*possidere*) og fortolke (*explicare*) de bibelske skrifter (Pedersen 1959, 24-25). Dette viser, hvor selvfølgelig en sammenholdelse af den kristne tradition, den kristne kirke og de bibelske skrifter altid har været for den romersk-katolske kirke.

Det katolske Tridentinerkoncil (*Concilium Tridentinum*) fandt sted i byen Trent i det nuværende Norditalien. Hoveddokumentet fra Tridentinerkoncilet er blevet udgivet i forskellige oversættelser og afspejler femogtyve koncilsessioner omhandlende forskellige emner. Det langvarige koncil blev indkaldt og indledt af pave Paul III i 1545 og blev stadfæstet og afsluttet af pave Pius IV i 1563. Det betragtes som det nittende økumeniske koncil inden for den romersk-katolske kirke (Council of Trent 2003; for en introduktion til koncilet, se Steinmetz 2004). Det udgjorde den romersk-katolske kirkes reaktion på den protestantiske reformation og indledte kirkens modreformation. På koncilet forholdte man sig blandt andet til omfanget af den bibelske kanon, til den kristne tradition som åbenbaringskilde ved siden af de bibelske skrifter og til en række liturgiske og dogmatiske emner (Council of Trent 2003). På koncilets fjerde session blev følgende konkluderet:

[The council further decrees] that no one, relying on his personal judgment in matters of faith and customs which are linked to the establishment of Christian doctrine, shall dare to interpret the Sacred Scripture either by twisting its text to his individual meaning in opposition to that which has been and is held by Holy Mother Church, whose function is to pass judgment on the true meaning and interpretation of the Sacred Scriptures (Council of Trent 2003, 822).⁹

Dette viser, at datidens romersk-katolske kirke betragtede de bibelske skrifter som en del af den kristne tradition med alle dens bærende elementer gående tilbage til Kristus og apostlene i en levende overlevering videregivet fra generation til generation op gennem historien (Simonsen 1951, 214). De bibelske skrifter blev altså forstået som en integreret del af traditionen, som indordnet og underordnet denne tradition (Simonsen 1951, 214). Dette bliver da også tydeligt i koncildokumentet:

[The council clearly perceives that] this truth and rule [the Gospel of Jesus Christ] are contained *in written books and in unwritten traditions* which

were received by the apostles from the mouth of Christ himself, or else have come down to us, handed on as it was from the apostles themselves at the inspiration of the Holy Spirit. Following the example of the orthodox fathers, the council accepts and venerates [...] the books of both the Old and the New Testament [...] as well as the traditions concerning both faith and conduct, as either directly spoken by Christ or dictated by the Holy Spirit, which have been preserved in unbroken sequence in the Catholic Church (Council of Trent 2003, 823; kursivering tilføjet).¹⁰

Som det fremgår af ovenstående, erklærede den romersk-katolske kirke på konciliet i Trent, at der findes én åbenbaringskilde, nemlig Gud, men at der findes to medier for Guds selvåbenbaring, nemlig den mundtlige tradition og de nedfældede bibelske skrifter (jf. Steinmetz 2004, 238).

Det protestantiske opgør med denne katolske forståelse af forholdet mellem den kristne tradition, den kristne kirke og de bibelske skrifter indebar en kritik af, at de bibelske skrifter blev underordnet den kristne tradition og den kristne kirke, og at de bibelske skrifers uafhængige autoritet dermed blev undergravet. Som den danske teolog Ebbe Thestrup Pedersen skriver: »Lige så afgørende det er for romersk tankegang, at skrifter indordnes som led i den levende kirkelige tradition, så alene kirken i kraft af det den af Kristus betroede ufejlbarlige læreembede kan fortolke skriften autentisk, lige så fundamentalt er det for reformationen, at åbenbaringsens ord er overordnet kirken« (Pedersen 1959, 23). Ifølge Luther måtte de bibelske skrifter befris fra et eksegetisk pavedømme. Han anførte, at når det i sidste ende er paven, som afgør den rette fortolkning af de bibelske skrifter, bliver han i sidste ende herre over selve åbenbaringen (Pedersen 1959, 48). Igen og igen påpegede han, at den romersk-katolske kirke fordrejede meningen med bibelteksterne og dermed i sidste ende forfalskede de bibelske skrifter. Luther ville sætte de bibelske skrifter fri og lade dem tale for sig selv. Han ville, at de bibelske skrifter og ikke den kristne kirke skulle definere det kristne evangelium. Han ville, at de bibelske skrifter skulle definere den kristne kirke og ikke omvendt (Lane 1975, 42). Selvom de bibelske skrifter i visse henseender kan være svære at forstå, anførte han de i hovedsagen måtte betragtes som værende klare og tilstrækkelige til frelse. Nogle af de centrale ledemotiver i hans tænkning om de bibelske skrifter var, at de er autoritative (*inspiratio*), sammenhængende (*tota scriptura*), klare (*claritas scriptura*) og fyldestgørende (*sola scriptura*) (jf. Thomsen 1997, 1).¹¹

Den tyske teolog Martin Chemnitz, også kendt som *den anden Martin* (*Alter Martinus*), tilhørte andengenerationen af lutherske teologer og er anerkendt som en af de største lutherske teologer, som har eksisteret.¹² Chemnitz forfattede flere betydningsfulde teologiske skrifter og var en af hovedarkitekterne bag *Konkordieformlen* (1577). I denne sammenhæng er hans *Examen Concilii Tridentini* betydningsfuld. Den engelske teolog Arthur Olsen beskriver den på følgende måde: »[T]he most thorough and influential Protestant response ever made to Trent« (Olsen 1973, 239). Og den skotske teolog James R.A. Merrick skriver: »Not only

does Chemnitz provide one of the most comprehensive discussions of the relationship between scripture and tradition in light of the codification of the Catholic position at Trent but, as a second-generation reformer living in the mid-sixteenth-century, he represents the maturation of the Reformation theology« (Merrick 2010, 256). Den katolske teologi, som kom til udtryk på Tridentinerkoncilet, forstod den kristne tradition som bestående af to forskellige dele ifølge den hollandsk-amerikanske teolog Heiko Oberman. Hvor den ene del af traditionen blev udgjort af indholdet af de bibelske skrifter, blev den anden del af traditionen udgjort af et indhold separat fra den første del af traditionen. Man forstod traditionen som bestående af to komplementære størrelser, hvor hver del altså kunne rumme forskelligt indhold (Oberman 1986, 286-288). Chemnitz vendte sig mod den tidlige kirke for at argumentere for, at den lutherske forståelse af de bibelske skrifers autoritet var i overensstemmelse med eksempelvis Irenæus og Tertullians tænkning. Han skriver eksempelvis således: »[Any faith that derives] from any other source than from the scriptures [...] is not true, life-giving, apostolic faith of the primitive church. This lies most clearly and firmly in the argumentation of Irenaeus« (Chemnitz 1971, 82). Chemnitz argumenterede altså for, at der hos Irenæus og Tertullian ikke var uoverensstemmelse mellem den kristne tradition og de bibelske skrifter, og at de ønskede at fundere deres teologi i den grundstamme af historiske beretninger og breve, som var samlet før den egentlige kanonisering af disse skrifter. Han mente således, at den sande apostoliske tro kommer til udtryk i den kristne tradition og er indeholdt i de bibelske skrifter, og at det var fremmed for eksempelvis Irenæus og Tertullian at anerkende en apostolisk tro, som ikke kunne godtgøres ved hjælp af de bibelske skrifter. På denne måde understøttede Chemnitz den lutherske forståelse af de bibelske skrifers autoritet.

Det er imidlertid afgørende at bemærke, at Chemnitz trods sit opgør med den romersk-katolske kirkes vægtlægning af den kristne tradition ikke afholdte sig fra at fastholde den kristne traditions positive betydning. Med Merricks ord: »He does not argue against Irenaeus' or Tertullian's use of tradition in relation to Scripture, nor even the Catholic desire to utilise tradition as a help in biblical interpretation. Rather, he contends that these fathers knew of no material distinction between tradition and Scripture« (Merrick 2010, 269). Chemnitz gjorde altså *ikke* op med kirkens tradition som sådan, men præsenterede en anden forståelse af denne traditions autoritet og dens relation til de bibelske skrifter, end den romersk-katolske kirke gjorde. Det protestantiske opgør med den romersk-katolske kirke handlede altså ikke om skrift versus tradition, handlede ikke om at isolere skriften helt og aldeles fra traditionen, men handlede om at sammenholde tradition, kirke og skrift på ret vis. Protestanterne mente ikke, at traditionen kunne betragtes som en ufejlbarlig autoritativ fortolkning af de bibelske skrifter, men ikke desto kunne den betragtes som et redskab for kirken i sin forståelse af disse (Lane 1975, 43). En fremtrædende protestantisk teolog som Chemnitz mente altså, at den kristne tradition måtte betragtes ud fra både et negativt og positivt perspektiv (jf. Lane 1975, 48).¹³

Hvad, der imidlertid ofte er sket i den lutherske tradition, er, at opgøret med de bibelske skrifers underordning af den kristne tradition har taget overhånd og bevirket et opgør med den kristne tradition som sådan. Derfor kan Nicolai Frederik Severin Grundtvig skrive følgende:

Det har længe været Skik blandt os Protestanter at affærdige enhver Beråbelse på [...] Traditionen, som kun Papister brød sig om [...]. Fra Barnsben er vi vante til ved 'traditionen i Kirken' kun at forstå alle de Fabler og Eventyr, hvormed Præster og Munke under Pavedømmet fyldte Kirken, idet de beråbte sig på *hemmelige* Efterretninger fra Apostlenes Dage og Kirkens Oldtid (citeret i Simonsen 1951, 216; kursivering original).

Det, som gør Grundtvig harm, er ifølge den danske teolog Hejne Simonsen, at man vil gøre de bibelske skrifter til kirkens kundskabskilde og trosregel, samtidig med at man tilsidesætter traditionen (Simonsen 1951, 217). Denne protestantiske selv-kritik deler jeg. Også nyere dansk protestantisk teologi har desværre ofte haft tendens til slagside, når den har været mere optaget af traditionens autoritative begrænsninger end dens fundamentale positive betydning. Det er således ikke svært at finde eksempler på danske udgivelser angående forståelsen af de bibelske skrifers autoritet, hvor man kunne forvente en udfoldelse af sammenhængen mellem den kristne tradition, den kristne kirke og de bibelske skrifter, men hvor den kristne tradition og den kristne kirke i udpræget grad eller fuldstændig forbigås (se fx Skovgaard-Petersen 1907; Wisløff 1964; Falk og Lillelund 1965; Utnem 1968; Rasmussen 1979; Frøkjær-Jensen 1991; Bartholdy m.fl. 1997). Disse udgivelser giver ikke udtryk for en forkastelse af den kristne tradition, men den forbigås altså i ganske bemærkelsesværdig grad. Dermed signaleres, at den kristne tradition spiller en meget lille rolle i mange protestanternes forståelse af de bibelske skrifter. Dette tydeliggør efter min mening et behov for en nybesindelse på traditionsbegrebet i en dansk teologisk kontekst. Sker dette ikke, mister man forståelsen for de bibelske skrifers primære *Sitz im Leben*. Om man vil det eller ej, er de bibelske skrifter nemlig et resultat af og en del af den kristne tradition og den kristne kirke. Derfor giver det ingen mening at isolere de bibelske skrifter fra tradition og kirke. Selvom den kristne tradition og den kristne kirkes autoritet er underordnet de bibelske skrifter i en protestantisk kontekst, er tradition og kirke aldeles afgørende som de bibelskes skrifers primære fortolkningshorisont (jf. Henriksen 1994, 48-50). Desuden er kirken jo helt og aldeles afhængig af dem, som gav troen videre. Endelig kommer kirken heller ikke udenom, at den ofte støtter sig op ad dem, som gik forud, og som hørte, læste og fortolkede de bibelske skrifter. Luther anerkendte da også dette (jf. Pedersen 1959, 63). Som sådan har traditionen fundamental betydning i en protestantisk kontekst. Og som sådan kan man altså tale om, at den kristne kirke som en historisk og aktuel størrelse udgør en fortolkningstradition. I det følgende skal jeg anføre endnu en grund til, hvorfor en generobring af den kristne tradition er afgørende for dansk protestan-

tisk teologi af i dag, når jeg vil tematisere den kristne kirke som fortolkningstradition i et pluralistisk samfund.

De bibelske skrifter, den kristne kirke og det pluralistiske samfund

En anden del af reformationens opgør med den romersk-katolske kirke handlede om forholdet mellem den kristne kirke og den såkaldte verdslige øvrighed. Centralt i dette opgør står Luthers toregimentelære. En lang række teologer har kritiseret forskellige aspekter af Luthers toregimentelære (se fx Althaus 1965, 55; Beeke 2011, 201; Christensen 1964, 16-17; til dels Lyby 2006, 14; Svensson 2015, 172). Jeg er enig i nogle aspekter af denne kritik, og jeg mener, at det er ganske svært at identificere en klar, konsistent og veludviklet toregimentelære hos Luther. Det er dog fortsat muligt at videreføre nogle af hans centrale anliggender, alt i mens man selv bestræber sig på at udfolde en klar og konsistent aktualisering af hans toregimentelære. Jeg har andetsteds præsenteret et sådant bidrag (Nikolajsen 2017).

Efter min mening må en aktuell udformning af en luthersk toregimentelære ikke opgive et af de helt grundliggende anliggender med denne lære, nemlig at Gud har etableret to regimenter, nemlig det verdslige regimente og det kristelige regimente.¹⁴ Det verdslige regimente har sin egen lov og ret, hvorved samfundet skal reguleres med det formål at skabe fred, orden og retfærdighed i verden. Øvrigheden er her indsat for med midler som magt og våben at holde ondskab i ave. Den regerer ikke lovløst eller på baggrund af selvopfundne vilkårlighed. Den naturlige lov (*lex naturalis*) ligger nemlig til grund for øvrighedens ageren. Og det er således på baggrund af den naturlige lov, at øvrigheden tilstræber et ordentligt, fredeligt og retfærdigt samfund for alle. Når det gælder det kristelige regimentes styreform angår dette de kristne, som har Kristus som frelser og herre, og det er målet med denne styreform at regulere kristnes liv i verden. Dermed angår dette regimente ikke blot retfærdiggørelsen, men også helliggørelsen af kristne, som er kaldet til at udleve en kristen etik. Kirken er her indsat for at forkynde evangeliet, så mennesker forløses og kristne skabes. Hvor alle samfundsborgere tilhører det verdslige regimente, tilhører kun kristne det kristelige regimente. Ingen af disse to styreformer kan undværes, men der må sondres mellem disse, da de har hver deres natur og formål (ovenstående jf. Nikolajsen 2017).

På denne baggrund er det relevant også at beskæftige sig med de bibelske skrifers rolle i kirke og samfund i en aktuell udformning af en luthersk toregimentelære. Her er vigtigt at anføre, at de bibelske skrifter først og fremmest hører hjemme i det kristelige regimente, og at de primært har til opgave at retlede kirken og ikke øvrigheden. Derfor kan man ikke forvente, at etiske anvisninger i de bibelske skrifter »kan appliceres på hele samfundsordenen, og at bibelske referencer uden videre vil blive godtaget af alle som normative i offentlige etiske debatter« (Nikolajsen 2015, 12).¹⁵ Situationen kan altså »forestilles som to koncentriske cirkler, hvor de bibelske skrifter spiller en rolle i kirken og en anden rolle i samfundet, hvor kirken fungerer som den primære og egentlige fortolknings-

ramme, og hvor de bibelske skrifter må gøre sig gældende på andre præmisser i samfundet« (Nikolajsen 2015, 12-13). Pedersen kan derfor også referere til, at Luther skelnede mellem *skriftens indre klarhed* gældende kun for kristne og *skriftens ydre klarhed* gældende for alle (Pedersen 1959, 57; jf. 120). Den indre klarhed angår »den overbevisning, som Gud ved sin ånd indskraver i menneskets hjerte. Denne indre klarhed ejer intet menneske af naturen« (Pedersen 1959, 57). Hvor Guds ord kan blive livgivende og skabe indre nyskabelse for kristne, kan det kun bringe ydre forbedring for andre (Pedersen 1959, 120; jf. også Alfsvåg 2015, 37). Selvom sondringen mellem skriftens indre og ydre klarhed for Luther drejede sig om en forskel, der skiller menneske fra menneske i kirke og i samfund, vil jeg alligevel mene, at sondringen også bidrager til at forstå forholdet mellem kirke og samfund, da skriftens indre klarhed kun er at finde hos kristne, som jo almindeligvis er engageret i den kristne kirke. Når dette er nævnt, kan et samfund dog godt lade sig inspirere af de bibelske skrifter, selvom disse skrifter almindeligvis ikke vil udgøre det normative grundlag for et nutidigt samfund. På samme måde skader det næppe, om der eksisterer et udbredt kendskab til de bibelske skrifter i et givent samfund. Alligevel minder ovenstående aktualiserende refleksioner over den lutherske toregimentelære om, at de bibelske skrifter først og fremmest hører hjemme i den kristne kirke (jf. Nikolajsen 2015, 12). Efter min mening bidrager ovenstående refleksioner til at forstå kirkens rolle i et senmoderne pluralistisk samfund. Én af konsekvenserne af pluraliseringen af de vestlige samfund er, at den kristne kirke ikke længere udgøres af *alle*, men kun af *nogle*. I den nuværende samfundssituation må kirken altså betragte sig selv som en særlig social størrelse, som forstår sig selv i lyset af sin egen tradition og sin egne helligskrifter, og det er netop på denne måde, at kirken kan yde et selvstændigt bidrag til et senmoderne pluralistisk samfund.¹⁶

Konklusion

Denne artikel har henvist til, at den teologiske hermeneutik, som man må tilgå de bibelske skrifter med inden for den kristne tradition, må karakteriseres ved at have et åbenbaringsteologisk udgangspunkt. I den kristne tradition forudsætter den teologiske hermeneutik, at der eksisterer en treenig Gud, som har åbenbaret sig selv og har gjort dette i Jesus Kristus og gennem de bibelske skrifter. I den kristne tradition har de bibelske skrifter af den grund normativ status, omend der er forskellige holdninger til, hvordan dette bør forstås. Den teologiske hermeneutik, som man må tilgå de bibelske skrifter med inden for den kristne tradition, må desuden karakteriseres ved at være ekklesiologisk af natur. Ifølge en lang række bidrag til teologisk hermeneutik, som er blevet præsenteret de seneste år, eksisterer der en essentiel forbindelse mellem den kristne tradition, den kristne kirke og de bibelske skrifter. Den position, som denne artikel har præsenteret, anfører, at de bibelske skrifers autoritative status er overordnet den kristne kirke og den kristne tradition, men at dette ikke betyder, at man dermed bør afskrive den kristne traditions positive betydning. Denne artikel har vist, at protestantisk

teologi desværre kan have tendens til slagside, når den som oftest er væsentligt mere optaget af traditionens autoritative begrænsninger end dens fundamentale betydning. Artiklen har appelleret til en generobring af traditionsbegrebet i en dansk teologisk kontekst. Den position, som her er antydnet, tydeliggør, at de bibelske skrifers autoritative status kun anerkendes inden for den kristne tradition og af den kristne kirke. Det betyder dog ikke, at disse skrifter ikke kan være til inspiration for et pluralistisk samfund. I et senmoderne pluralistisk samfund vil kirken udgøre en særlig social størrelse, der må forstå sig selv ud fra sin tradition og sine hellige skrifter. Det er netop på baggrund af dette udgangspunkt, at kirken kan have et selvstændigt bidrag at yde til et senmoderne pluralistisk samfund, og det er netop således, at den vil kunne invitere mennesker til at blive en del af kristne tradition, til at få del i fællesskab, sprog, ritualer og mange andre ressourcer, som kan hjælpe mennesker til at forstå den dybere mening med livet og håndtere dets glæder og sorger (Nikolajsen 2015b).¹⁷

Noter

- 1 Som eksempler på nogle af de større bidrag kan nævnes Adam, Fowl, Vanhoozer og Watson 2006; Berg og Skinner 2011; Billings 2010; Leithart 2009; Paddison 2009; Wright 2005 og 2013.
- 2 Når jeg i denne artikel anvender udtrykket *den kristne kirke* refererer jeg hermed ikke til en specifik kirkelig denomination, men til kirken i hele sin bredde.
- 3 Det ligger uden for denne artikels begrænsninger at gå ind i en lang redegørelse for, hvorfor dette er tilfældet, og hvordan denne udvikling har fundet sted. Artiklen tager slet og ret udgangspunkt i dette synspunkt, som altså deles af mange i dag. Det kan dog ganske kortfattet anføres, at dette vel hænger sammen med fremkomsten af sekulære universiteter, som ofte har præsenteret læsninger af de bibelske tekster løsrevet fra den kristne kirke. Mit hovedanliggende med denne artikel betyder dog ikke, at de bibelske tekster ikke også kan læses på et sekulært universitet, hvor man ofte læser dem ud fra andre interesser end i den kristne kirke. Det problematiske opstår for mig dér, hvor den kristne kirke gør disse læsninger normative for sit eget liv og virke. Her er det dog snarere kirken end universitetet, som bør kritiseres for dette.
- 4 Den engelsk-amerikanske teolog Luke Bretherton anfører, at for den skotsk-ame-

rikanske filosof Alister MacIntyre er den kristne tradition både historisk og social. Han karakteriserer blandt andet MacIntyres forståelse af traditionsbegrebet således: »A tradition is an ongoing rational conversation in which the best hypotheses so far achievable are examined, tested, refined, and ultimately surpassed by succeeding formulations« (Bretherton 2006, 20). Jeg er inspireret af MacIntyres forståelse af den kristne tradition, og i denne artikel opererer jeg således med en organisk og nær forbindelse mellem den kristne tradition og den kristne kirke, som det også fremgår af artiklens titel. I forlængelse af dette forstår jeg også den kristne kirke som en *fortolkningstradition*, det vil sige en historisk og social tradition for fortolkningen af de bibelske skrifter, som implicerer visse overbevisninger, men som også rummer stor forskellighed. Dette betyder, at denne fortolkningstradition rummer visse grænser. Argumenterer man således for en hidtidig uset fortolkning af en central bibelsk tekst, påhviler der en særlig legitimationsbyrde, når en sådan tolkning skal forsøges godtgjort.

- 5 I en række faglige bidrag har jeg været optaget af den kristne kirkes rolle i et pluralistisk samfund. I denne artikel anlægger jeg et teologisk hermeneutisk perspektiv på denne tematik. Artiklen står i forlæn-

- gelse af to andre hermeneutiske artikler, som også er blevet publiceret i dette tidsskrift (Nikolajsen og Kappel 2013; Nikolajsen 2015a).
- 6 Den schweizisk-protestantiske teolog Oscar Cullmann har dog anført synspunktet, at Irenæus ikke mente, at kirken *skabte*, men *modtog* den kristne kanon (se Cullmann 1953).
 - 7 En moderne katolsk teolog har derfor kaldt det protestantiske skriftsyn for intet mindre end *a blueprint for anarchy* (se Madrid 1997).
 - 8 Denne metafor blev oprindeligt udarbejdet af pave Gregor I (jf. Algermissen 1939, 197).
 - 9 Det fulde koncildokument foreligger, så vidt jeg er orienteret, ikke på dansk; et uddrag er dog blevet oversat til dansk og indgår i *Teologiske Tekster* (1989). Jeg citerer her og nedenfor i brødteksten koncildokumentet i engelsk oversættelse af formidlingshensyn. Den latinske originaltekst lyder: »Praeterea ad coercenda petulantia ingenia decernit, ut nemo, suae prudentiae innixus, in rebus fidei et morum ad aedificationem doctrinae Christianae pertinentium, Sacram Scripturam ad suos sensus contorquens, contra eum sensum, quem tenuit et tenet sancta mater Ecclesia, cuius est iudicare de vero sensu et interpretatione Scripturarum Sanctarum, aut etiam contra unanimem consensum Patrum, ipsam Scripturam Sacram interpretari audeat« (Denzinger 2014, 463).
 - 10 Den latinske originaltekst lyder: »[P]erspiciensque hanc veritatem et disciplinam contineri in libris scriptis et sine scripto traditionibus, quae ipsius Christi ore ab Apostolis acceptae, aut ab ipsis Apostolis Spiritu Sancto dictante, quasi per manus traditae, ad nos usque pervenerunt: orthodoxorum Patrum exempla secuta, omnes libros tam Veteris quam Novi Testamenti, cum utriusque unus Deus sit auctor, nec non traditiones ipsas, tum ad fidem, tum ad mores pertinentes, tamquam vel oratenus a Christo, vel a Spiritu Sancto dictatas, et continua successione in Ecclesia catholica conservatas, pari pietatis affectu ac reverentia suscipit ac veneratur« (Denzinger 2014, 462).
 - 11 For to omfattende skandinaviske værker om Luthers skriftsyn se, Pedersen 1959 og Öberg 2002; for to engelsksprogede centrale værker, se Thompsen 1997 og Wengert 2013.
 - 12 Den engelske teolog Owen Chadwick beskriver ham som: »[T]he most learned Protestant theologian of the century« (Chadwick 1972, 150); den amerikanske teolog Robert David Preus beskriver ham som: »[T]he undisputed father of normative Lutheran theology, the father of Lutheran orthodoxy, and the father of Lutheran unity« (Preus 1994, 90); Merrick beskriver ham som: »[A] tremendously influential theologian whose work was an enduring achievement« (Merrick 2010, 262).
 - 13 Min ovenstående henvisning til Martin Chemnitz bygger særligt på James R.A. Merricks artikel »*Sola Scriptura* and the *regula fidei*: the Reformation scripture principle and early oral tradition in Martin Chemnitz' *Examination of the Council of Trent*« (se Merrick 2010).
 - 14 Jeg vælger at benytte udtrykket *det kristelige regimente* fremfor *det åndelige regimente*, blandt andet fordi det sidste udtryk har foranlediget en særdeles problematisk forståelse af det kristne evangelium som havende absolut intet med det jordiske liv at gøre, men alene omhandlende åndelige forhold (jf. Nikolajsen 2017). Ovenfor nævnte forståelse af et centralt anliggende med Luthers toregimentelære er efter min mening ikke blot udtryk for min egen subjektive forståelse af dette, men dette centrale anliggende bliver jo tilkendegivet med selve udtrykket *toregimentelære*.
 - 15 Luther gør dette tydeligt i sin *Udlægning af bjergprædikenen*, når han udtrykkeligt skriver, at Jesus *kun* holder sin bjergprædiken for »sine elskede kristne. Det er også kun dem, der vil høre på det, og som også handler efter det [...]. Hvis nu alle mennesker var kristne, så ville alle disse ord angå dem og de ville handle efter dem. Men når de nu ikke er kristne, så angår ordene dem ikke og de handler heller ikke

- efter dem« (WA 32,388,34-36; min egen oversættelse).
- 16 Ovenstående kan give indtryk af, at jeg opererer med en totaladskillelse mellem det verslige regimente og det kristelige regimente, hvilket dog ikke er tilfældet. Hvorfor dette ikke er tilfældet, ligger dog uden for denne artikels begrænsninger at redegøre for.
- 17 Afslutningsvist vil jeg gerne takke Asger Chr. Højlund, Kurt Christensen, Michael A. Mørch og Simon Schmidt for kritisk gennemlæsning af et udkast til denne artikel.

Litteratur

- Adam, A.K.M.; Stephen E. Fowl; Kevin J. Vanhoozer og Francis Watson. 2006. *Reading Scripture with the Church: Toward a Hermeneutic for Theological Interpretation*. Grand Rapids: Baker Academic.
- Afdeling for Dogmatik. 1989. *Teologisk tekster: Udvalg af klassiske dogmatiske tekster*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Alfsvåg, Knut. 2015. »På Luthers vis: Om den sakssvarende bibellesnings forudsætninger og implikationer«. *Theofilos Supplement* 7 (1): 33-44.
- Algermissen, Konrad. 1939. *Konfessionskunde*. Hannover: Verlag Joseph Giesel.
- Althaus, Paul. 1965. *Die Ethik Martin Luthers*. Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus.
- Baepler, Richard. 1960. »Scripture and Tradition in the Council of Trent«. *Concordia Theological Monthly* 31 (1): 341-362.
- Bartholdy, Henrik m.fl. 1997. *Skrift og åbenbaring*. København: Credo.
- Beeke, Jonathon David. 2011. »Martin Luther's Two Kingdoms, Law and Gospel, and the Created Order: Was there a Time When the Two Kingdoms Were Not?«. *Westminster Theological Journal* 73 (2): 191-214.
- Berg, Shane og Matthew L. Skinner. 2011. *Shaping the Scriptural Imagination: Truth, Meaning and the Theological Interpretation of the Bible*. Waco: Baylor University Press.
- Billings, J. Todd. 2010. *The Word of God for the People of God: An Entryway to the Theological Interpretation of Scripture*. Grand Rapids: Eerdmans.
- Braaten, Carl E. og Robert W. Jenson. 1995. »Introduction: Gospel, Church, and Scripture«. I *Reclaiming the Bible for the Church*, redigeret af Carl E. Braaten og Robert W. Jenson, ix-xii. Edinburgh: T & T Clark
- Bretherton, Luke. 2006. *Hospitality as Holiness: Christian Witness Amid Moral Diversity*. Farnham og Burington: Ashgate.
- Chadwick, Owen. 1972. »The Reformation«. I *Penguin History of the Church*, bd. III. New York: Penguin.
- Chemnitz, Martin. 1971. *Examination of the Council of Trent*. Oversat af Fred Kramer. St. Louis: Concordia Publishing House.
- Christensen, Torben. 1964. »Evangelium og verden: Luthers samfundsforståelse«. I *Luthers skrifter i udvalg: Evangelium og samfundsliv*, bd. IV, 9-34. København: Gad.

- Council of Trent. 2003. »Dogmatic Decrees of the Council of Trent, 1546-63«. I *Creeeds and Confessions of Faith in the Christian Tradition*, bd. II, redigeret af Jaroslav Pelikan og Valerie Hotchkiss. New Haven: Yale University Press.
- Cullmann, Oscar. 1953. »La Tradition«. *Cahiers Théologiques* 33: 41-52.
- Falk, H.J. og B.B. Lillelund. 1965. *Indførelse i moderne bibelsyn*. Landsforbundet Frivilligt Drenges Forbund.
- Frøkjær-Jensen, Flemming. 1991. *Bibeltroskab*. København: Dansk Bibel-Institut.
- Hauerwas, Stanley. 1993. *Unleashing the Scripture: Freeing the Bible from Captivity to America*. Nashville: Abingdon.
- Henriksen, Jan-Olav. 1994. *Guds virkelighed: Hovedtrek i kristen dogmatikk*. Oslo: Luther forlag.
- Hopko, Thomas. 1995. »The Church, the Bible, and Dogmatic Theology«. I *Reclaiming the Bible for the Church*, redigeret af Carl E. Braaten og Robert W. Jenson, 107-118. Edinburgh: T&T Clark.
- Hovey, Craig R. 2008. *Speak Thus: Christian Language in Church and World*. Eugene: Cascade.
- Lane, A.N.S. 1975. »Scripture, Tradition and Church: A Historical Survey«. *Vox Evangelica* 9: 37-55.
- Leithart, Peter J. 2009. *Deep Exegesis: The Mystery of Reading Scripture*. Waco: Baylor University Press.
- Luther, Martin. *Wochenpredigten über Matthäus 5-7* (1532), trykt i *D. Martin Luthers Werke, Kritische Gesamtausgabe* (Weimarer Ausgabe).
- Luther, Martin. 2006. *Om den verdslige øvrighed*. Oversat af Svend Andersen. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 2006.
- Lyby, Thorkild C. 2006. »Luthers øvrighedsskrift i historisk perspektiv«. I *Om verdslig øvrighed*, på dansk ved Svend Andersen, 9-31. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Madrid, Patrick. 1997. »Sola Scriptura: A Blueprint for Anarchy«. I *Not by Scripture Alone: a Catholic Critique of the Protestant Doctrine of Sola Scriptura*, redigeret af Robert A. Sungenis, 1-29. Santa Barbara: Queenship Publishing Company.
- McGrath, Alister E. 1995. »Reclaiming Our Roots and Vision Scripture and the Stability of the Christian Church«. I *Reclaiming the Bible for the Church*, redigeret af Carl E. Braaten og Robert W. Jenson, 63-88. Edinburgh: T & T Clark.
- Merrick, James R.A. 2010. »Sola Scriptura and the regula fidei: the Reformation scripture principle and early oral tradition in Martin Chemnitz' *Examination of the Council of Trent*«. *Scottish Journal of Theology* 63 (3): 253-271.
- Nikolajsen, Jeppe Bach og Kristian Kappel. 2013. »Menighedens liv med Bibelen: Kevin J. Vanhoozers bidrag til udviklingen af en ekklesiologisk hermeneutik«. *Dansk Tidsskrift for Teologi og Kirke* 40 (2): 121-134.

- Nikolajsen, Jeppe Bach. 2015a. »Menighedens liv med Bibelen: Menigheden som et hermeneutik fortolkningsfællesskab ifølge John Howard Yoder«. *Dansk Tidsskrift for Teologi og Kirke* 42 (1): 5-18.
- Nikolajsen, Jeppe Bach. 2015b. »Misjon i et pluralistisk samfund: Misjon handler om å invitere mennesker inn i den kristne tradisjon« interview givet til Lena Skattum Sanvik. *Lys og Liv* 81 (3): 8-9.
- Nikolajsen, Jeppe Bach. 2016. »Kristen etik i et pluralistisk samfund: En ny kurs for dansk teologisk etik«. *Dansk Teologisk Tidsskrift* 79 (2): 105-121.
- Nikolajsen, Jeppe Bach. 2017. »Den lutherske toregimentelære og det pluralistiske samfund«. I *Kirke, øvrighed og pluralistisk samfund*, redigeret af Jeppe Bach Nikolajsen. Fredericia: Kolon (under udgivelse).
- Oberman, Heiko. 1986. *The Dawn of the Reformation: Essays in Late Medieval and Early Reformation Thought*. Grand Rapids: Eerdmans.
- Olsen, Arthur. 1973. Anmeldelse af »Examination of the Council of Trent« bd. I af Martin Chemnitz i oversættelse af Fred Kramer. *Dialog* 12: 238-240.
- Öberg, Ingemar. 2002. *Bibellsyn och bibeltolkning hos Martin Luther*. Skellefteå: Artos.
- Paddison, Angus. 2009. *Scripture: A Very Theological Proposal*. London: T & T Clark.
- Pedersen, Ebbe Thestrup. 1959. *Luther som skriftfortolker: En studie i Luther skriftsyn, hermeneutik og eksegesi*. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.
- Rasmussen, Niels Ove. 1979. *Bibelsens syn på sig selv*. København: Dansk Bibel-Institut.
- Simonsen, Hejne. 1951. »Bibel – Tradition – Bekendelse«. I *Bibelsyn: En indførelse i aktuelle bibelproblemer*, redigeret af Christian Baun m.fl., 213-229. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.
- Skovgaard-Petersen, C. 1907. *Vor stilling til Biblen*. København: J. Frimodts forlag.
- Steinmetz, David C. 2004. »The Council of Trent«. I *Cambridge Companion to Reformation Theology*, redigeret af David Bagchi og David C. Steinmetz, 233-247. Cambridge: Cambridge University Press.
- Svensson, Leif. 2015. »The 'Communitarian' Critique of Luther's Ethics«. I *Lutheran Identity and Political Theology*, redigeret af Carl-Henric Grenholm og Göran Gunner, 172-189. Cambridge: James Clarke & Co.
- Thomsen, Mark. 1997. *A Sure Ground on Which to Stand: The Relation of Authority and Interpretive Method in Luther's Approach to Scripture*, afhandling fra Oxford University.
- Utne, Erling. 1968. *Bibeltroskab i dag*. Oversat af Christian Bartholdy. København: J. Frimodts forlag.
- Wengert, Timothy J. 2013. *Reading the Bible with Martin Luther: An Introductory Guide*. Grand Rapids: Baker Academic.

- Wisløff, Carl Frederik. 1964. *Vor tillid til Bibelen*. Oversat af Niels Ove Rasmussen. København: Dansk Luthersk Forlag.
- Wright, N.T. 2005. *The Last Word: Scripture and the Authority of God: Getting Beyond the Bible Wars*. Harper: San Francisco.
- Wright, Tom. 2013. *Scripture and the Authority of God*. Revised and expanded edition. London: SPCK.

Forfatter

Jeppe Bach Nikolajsen
Menighetsfakultetet
Katrinebjergvej 75
DK-8200 Aarhus N
jb@teologi.dk

Menighetsfakultetet
Gydas Vej 4
N-0363 Oslo
jeppe.b.nikolajsen@mf.no

Artiklen er blevet godkendt ved en redaktionsuafhængig fagfælle vurdering.